

TAKIM SHKENCOR PËR BOTIMIN MË TË FUNDIT “PEMËTARIA DHE VRESHTARIA NË SHQIPËRI DHE NË KOSOVË”

(Kultivarët e vendit dhe prodhimi i fidanëve të pemëve frutore, hardhisë, ullirit dhe agrumeve)

Në kuadër të Panairit të Librit, organizuar në Prishtinë më 6–12 qershor 2017 u realizua takimi shkencor për përrurimin dhe diskutimin mbi botimin e ri shkencor *“Pemëtaria dhe vreshtaria në Shqipëri dhe në Kosovë” (Kultivarët e vendit dhe prodhimi i fidanëve të pemëve frutore, hardhisë, ullirit dhe agrumeve)*, realizuar në kuadër të Protokollit të Bashkëpunimit Shkencor dhe Artistik midis Akademisë së Shkencave të Shqipërisë dhe Akademisë së Shkencave dhe Arteve të Kosovës.

Meqenëse hartimi i botimit vjen pas një pune të gjatë për realizimin e projektit *“Inventarizimi i virozave dhe shëndetësimi i materialit mbjellës të specieve frutore dhe vreshtave në Kosovë dhe në Shqipëri”*, përsëri në kuadër të Protokollit të Bashkëpunimit mes dy akademive, takimi shkencor u organizua në formë debati për probleme të rëndësishme të pemëtarisë dhe vreshtarisë në të dyja rajonet shqiptare si mundësinë e përdorimit të specieve frutore autoktone duke u bazuar në një sistem certifikimi bashkëkohor në prodhimin e materialit fillestar.

Auditori përbëhej nga specialistë të njohur të biologjisë, të bujqësisë dhe më gjerë, nga Kosova, si dhe të ftuar nga Shqipëria. Nderonte me pjesëmarrjen e tij akademik Isuf Krasniqi, sekretar shkencor i Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës, si përfaqësues i kësaj akademie në këtë veprimtari të përbashkët.

Fjalën e hapjes e mbajti sekretarja shkencore e Seksionit të Shkencave Natyrore dhe Teknike, akad. asoc. Efigjeni Kongjika, si përfaqësuese e Akademisë së Shkencave të Shqipërisë dhe si autore kryesore e botimit të ri. Ajo vuri në dukje bashkëpunimin e ngushtë dhe frytdhënës midis dy akademive në realizimin e disa botimeve dhe projekteve të përbashkëta. Ajo që dallon në rastin e këtij botimi të ri është pjesëmarrja e një grupi të madh autorësh, 27 autorë nga Shqipëria dhe Kosova, specialistë të njohur në fusha të ndryshme të pemëtarisë, të fitopatologjisë, biologjisë molekulare, bioteknologjisë, njohës të legjislacionit evropian dhe shqiptar për certifikimin e fidanëve të drurëve frutorë. Specialistët vijnë nga disa institucione shkencore të Shqipërisë si Departamenti i Bioteknologjisë, FSHN, UT; Departamenti i Hortikulturës dhe Mbrojtjes së Bimëve, FBM, UBT; Qendra e Transferimit të Teknologjive Bujqësore, Vlorë, MBZHRAU; me Institutin Agronomik Mesdhetar, Bari, Itali dhe të disa institucioneve shkencore të Prishtinës si Fakulteti i Bujqësisë dhe Veterinarisë në Universitetin e Prishtinës etj.

Auditori nderoi kujtimin e dy autorëve të rëndësishëm, që gjatë periudhës së gjatë të përgatitjes së këtij botimi, u ndanë nga jeta, në kohën që po kontribuonin në mënyrë aktive në përgatitjen e tij, akademik Latif Susurin, bashkautor i disa kapitujve në mbrojtjen e bimëve dhe njëkohësisht redaktor shkencor i librit, dhe prof. Bashkim Koronicën, bashkautor për pjesën e vreshtarisë, verëtarisë dhe fidanishteve.

Në emër të kryetarit të ASHSH-së, akad. Muzafer Korkuti, të sekretarit të përgjithshëm shkencor akad. Vaso Tole dhe të kryetarit të Seksionit të Shkencave Natyrore dhe Teknike, akad. Salvatore Bushati, akad. asoc. E. Kongjika uroi që puna e përbashkët e kolegëve nga Shqipëria dhe Kosova të shërbejë me anë të këtij botimi si mbështetje

shkencore për studiuesit dhe specialistët e prodhimit të pemëve, vreshtit, atyre të fidanishteve dhe sidomos për forcimin e lidhjeve midis institucioneve kërkimore dhe mësimore, por edhe për një bashkëpunim më aktiv në fushën e prodhimit të fidanëve të drufrutorëve midis Shqipërisë dhe Kosovës.

Në emër të ASHAK-ut përshëndeti veprimtarinë akad. Feriz Krasniqi, një ndër autorët e botimit të ri, por edhe bashkëpunëtor i përhershëm dhe koordinator në të gjitha projektet e përbashkëta të të dy akademive, që nga viti 2001, kur filloi zbatimin e Protokollit të Bashkëpunimit Shkencor dhe Artistik midis tyre. Ai vuri në dukje rëndësinë e produkteve shkencore të këtij bashkëpunimi, tre fjalorët në fushën e botanikës, si dhe botimin e fundit, vepra që janë në vitrinat e të dy akademive dhe në duart e lexuesve të specializuar dhe amatorë në Shqipëri dhe në Kosovë. ASHAK vlerëson punën e të gjithë autorëve të botimit të ri për informacionin bashkëkohor, që lexuesi mund të gjejë jo vetëm për praninë e specieve autoktone frutore dhe të hardhisë, por edhe për rëndësinë e tyre në ekonominë shqiptare, traditën, aktualitetin dhe perspektivën e prodhimit të fidanëve. Akad. Feriz Krasniqi, si bashkëpunëtor kryesor në përgatitjen dhe realizimin e projektit paraardhës ***“Inventarizimi i virozave dhe shëndetësimi i materialit mbjellës të specieve frutore dhe vreshtave në Kosovë dhe në Shqipëri”*** vuri në dukje punën me rigorozitet dhe pasion të akad. L. Susurit, akad. asoc. E. Kongjikës dhe prof. A. Myrtës në arritjen e rezultateve të projektit në nivel bashkëkohor. Të dhënat e këtij projekti për përhapjen e sëmundjeve virusale në Shqipëri dhe në Kosovë, veçanërisht prania e tyre në fidanishtet e prodhimit të fidanëve dëshmojnë për një situatë fitosanitare të përgjithshme të rënduar dhe përbëjnë një sinjal alarmi për ngritjen e sistemit bashkëkohor të certifikimit. Akad. Feriz Krasniqi uroi që edhe në të ardhmen lexuesi të ketë në duar botime të tilla të vlefshme në të gjithë hapësirën shqiptare.

Akad. asoc. Kongjika paraqiti një informacion të detajuar për auditorin rreth përmbajtjes së botimit, duke u përqendruar në qëllimin e tij kryesor, në prodhimin e fidanëve të specieve frutore të vendit me vlerë për shumë veçori, si: përshtatja dhe aklimatizimi në rajone të caktuara, prodhimtari të lartë dhe prodhim me vlera të larta ushqimore dhe teknologjike, për konsum të freskët apo për përpunim industrial, rezistencë relative natyrore ndaj disa sëmundjeve dhe dëmtuesve, për forma me afate pjekjeje të shtrirë në kohë, që sigurojnë vargëzimin e prodhimit etj. Por vlera e botimit lidhet edhe me arritjen e synimit kryesor të ngritjes së një sistemi të përbashkët të certifikimit në prodhimin e materialit bimor të kategorisë “bazë”. Sistemi i përket mbrojtjes së specieve bimore me rëndësi ekonomike nëpërmjet detektimit të hershëm të sëmundjeve virusale me anë të përdorimit të metodave serologjike e molekulare; shëndetësimin të bimëve të infektuara, që nuk luftohen me asnjë metodë tjetër, përveç kulturës *in vitro* të meristemës, kombinuar me termoterapinë në prodhimin e fidanëve, dhe njohjes dhe zbatimit të legjislacionit për certifikimin e materialit bimor fidanor të specieve frutore. Shtrohet detyrë imediate e strukturave shkencore grumbullimi, koleksionimi, ruajtja, studimi dhe shfrytëzimi i gjermoplazmës së pemëve vendëse, si pjesë e kulturës bujqësore tradicionale kombëtare, por edhe e zhvillimit perspektiv mbi bazën e kërkesës së konsumatorëve, industrisë përpunuese, por edhe të eksportit. Në botim propozohet hartimi i një programi kombëtar me orientime strategjike të politikave për ruajtjen e burimeve gjenetike si në Shqipëri, ashtu edhe në Kosovë, që mund të realizohet nga institucionet shtetërore, prodhuesit privatë të fidanëve si dhe përmishtet prodhuese. U theksua edhe një herë nevoja urgjente për ndërtimin e një sistemi certifikimi të besueshëm me institucione, detyra dhe

përgjegjësi të përcaktuara për prodhimin e materialit shumues të sigurt gjenetiki dhe të pastër ndaj problemeve fitosanitare. U shtrua si detyrë edhe bashkëpunimi shkencor i ekspertëve të pemëtarisë dhe vreshtarisë me ata fitopatologë, së pari për të hartuar skemat e seleksionimit klonal dhe sanitar, dhe për të bashkëpunuar aktivisht përgjatë gjithë procesit.

Akad. asoc. Kongjika thekson se suksesi i certifikimit kërkon pjesëmarrjen e shtetit në mbështetje të institucioneve përgjegjëse me mjete financiare, përmirësimin e kuadrit ligjor të nevojshëm duke e përafëruar me direktivat e BE-së, si dhe zbatimin rigoroz të këtij kuadri ligjor.

Prof. dr. Edlira Kukali si recensuese e botimit vuri në dukje disa vlera të botimit, si ndihmën që do të japë ai për autoritetet shkencore dhe zyrtare në Shqipëri dhe në Kosovë në vlerësimin e gjendjes shëndetësore të specieve frutore, hardhive, ullirit dhe agrumeve; konstatimin për herë të parë të pranisë së viruseve të reja; të identifikuar me metodat më bashkëkohore të biologjisë molekulare; për herë të parë paraqitjen e dhëna për shëndetësimin e materialeve mbjellëse të drurëve frutorë me përdorimin e metodave *in vitro* të meristemës për eliminimin e viruseve; paraqitja e një protokollit të plotë "Për seleksionimin e kultivarëve/kloneve të vendit, si bazë për certifikimin e fidanëve"; kontributet me vlerë me të dhënat për legjislacionin evropian për përafërimin e legjislacionit shqiptar me të.

Një ndër autorët e rëndësishëm të librit, prof. dr. Lush Susaj ngriti disa probleme akute të mbështetjes së zhvillimit të kërkimit shkencor nga shteti për subvencionimin e institucioneve akademike e shkencore në funksion të punës kërkimore për të siguruar sinergjinë midis zhvillimit shkencor dhe programeve të zhvillimit kombëtar. Gjithashtu kërkohet vëmendje ndaj arsimimit të rinjve në shkencat natyrore, bujqësore etj. përmes aplikimit të burimeve dhe stimujve të nevojshëm. Autori duke u mbështetur në punën e stafit të Universitetit Bujqësor të Tiranës thekson se problemet do të zgjidhen më mirë në të ardhmen, kur kualifikimi shkencor i vazhdueshëm do të bëhet përsëri funksion dhe detyrim ligjor e moral për departamentet e Universitetit Bujqësor, duke u kthyer në rolin dhe në funksionin e tij historik, atij të përmbushjes me korrektesë dhe profesionalizëm të përgjegjësisë morale dhe ligjore ndaj degëve të ndryshme të bujqësisë në vend.

Auditori vlerësoi dhe përshëndeti punën e grupit të autorëve nga Shqipëria dhe nga Kosova për këtë botim të ri, që mund të konsiderohet si vazhdim i monografisë "Sëmundjet e pemëve frutore dhe të hardhisë" me autorë akad. Latif Susurin dhe prof. dr. Arben Myrtën, botim i vitit 2012. Por, ndërsa në këtë monografi konstatohet prania e sëmundjeve të pemëve frutore në Shqipëri dhe Kosovë, vepra e re kap një diapazon më të gjerë çështjesh, që do të çojnë deri në zgjidhjen e problemeve shqetësuese të pemëtarisë, veçanërisht në dekadat e fundit, kur me rritjen e shkëmbimeve tregtare në Evropë dhe sidomos të tregtimit të fidanëve, lindi edhe domosdoshmëria e rregullimit në nivel komunitar dhe kombëtar përmes një programi shkencor dhe legjislativ të prodhimit, certifikimit dhe tregtimit të materialit të shumimit të pemëve frutore.